

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

III

432779

ЛАЗАР ЧУРЧИЋ

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ ДО 1847 ГОДИНЕ

Прештампано из Зборника Матице српске за друштвене науке, св. 23
Нови Сад, 1959

~~III 46352-~~

~~6 III 4035~~

10 = 57214471

III 432779

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several paragraphs, but the characters are too light and blurry to transcribe accurately.

Свој најосредњијем рјавојачу
Матеј Радомановићу

25. I. 05

Лазар Чурчић

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ ДО 1847 ГОДИНЕ

I

Четири српске библиотеке, од оних што ће имати своје место у развоју и животу војвођанског библиотекарства, имале су већ своју, властиту историју, када је године 1824 угледала света прва частица Србског Летописа иза кога се још није назирала Матица српска. Библиотека је било још. Манастири су били богати књигама, неки су то још и данас. Племство је имало сопствене скромније или богатије библиотеке у којима је, нажалост, бивало најмање наших књига. И у српским школама што су тек настајале а ипак биле старије од Матице расли су и развијали су се и књижни фондови. Ипак само су Митрополијска библиотека у Сремским Карловцима, лична библиотека Саве Текелије, Народна библиотека при Учитељској школи у Сомбору и Библиотека Српске новосадске гимназије биле од значаја и као научне установе и као међаши у развоју и војвођанског, и српског, и југословенског библиотекарства. Само су те четири библиотеке биле и стварни претходници Библиотеци Матице српске међу оним библиотекама што ће бити и јавним библиотекама. Две од тих библиотека, лична библиотека Саве Текелије и Библиотека Српске новосадске гимназије живе у Библиотеци Матице српске, да би потврдиле и оправдале и разлог оснотка и место које су стекле у животу људи којима су биле намењене.

У Карловце је пресељена, као последња, из Београда библиотека тамошњег црквеног поглавара. „29 марта 1737 године пренео је митрополитов ексарх Јосиф Стојановић (потоњи владика Костајнички) библијотеку из Београда у Карловце“ бележи Димитрије Руварац.¹ Тај дан узима се као дан утемељења Митрополијске библиотеке која ће за разлику од манастирских библиотека имати и облик, и карактер и намену праве научне и јавне библиотечке установе и чија ће служба бити често намењена онима којима су и данас намењене и којима се намењују библиотеке.

Још у XVIII веку Митрополијска библиотека имала је плаћеног библиотекара, да би потом имала сталне библиотекаре из калуђерских редова, који су поверени им посао обављали неки савесније, неки користећи га само као положај, неки са више а неки са мање успеха.² Када је касније код нас настао обичај да се на челу библиотечких установа нађу први људи пера и на челу ове Библиотеке наћи ће се такви људи. Између осталих библиотекарима ове Библиотеке били су и Иларион и Димитрије Руварац.³

Митрополијска библиотека у Сремским Карловцима је, најзад, била и прва јавна библиотека у Срба. „Мени је ова година (1795 у Карловцима као богослову одакле није могао поћи кући на село услед куге, примедба Л. Ч.) хотја тегодна, била је од велике ползе, имао сам времена и скоро сваки дан у Библијотеку отходио сам и књиге различите читао сам. Ту сам добио и вољу к читању књига, и у њемецком језику ползовао се“,⁴ писао је Петар Руњанин у својој Аутобиографији. Ту пионирску улогу очувала је ова Библиотека трајући уз све ратове што су пролазили овом земљом и уз то што је бивала плењена и сељена да би се најзад нашла у Београду, осиромашивши на тај начин и војвођанску баштину и војвођанско библиотекарство.

Осамнаести век оставио је трага у нашем библиотекарству стварањем ваљда најзначајније приватне библиотеке у Срба. И данас лична библиотека Саве Текелије је ванредан пример богаћења библиотеке и неге књиге. Но важније од овога је чињеница да ова библиотека, која током свог стварања није имала утицај на наше библиотекарство нити на нашу читалачку публику, стиче такву судбину да ће два пута, и оба значајно, обогатити фондове библиотеке Матице српске, као што ће и два пута бити темељем библиотеке у пештанском Текелијануму.

Библиотека сомборске Учитељске школе (Народна библиотека, како је зове Платон Атанацковић) биће прва од оних наших библиотека што је настала на почетку XIX века. „Ніово Величество, наш Всемилоствѣишій Монарх, благосизволио э преко высокославног мѣстоблюстителногъ Совѣта маджарскогъ под 2-им Јуніа ланьске године Нро. 16182 при Институту нашем Педагогическомъ Библиоѳеку подигнути смети“⁵ писао је Платон Атанацковић, који је новососнованој Библиотеци стајао на челу, поводом њеног оснивања. Ако ова Библиотека и није прибавила себи оно место и значај који ће себи обезбедити остале војвођанске библиотеке овог времена,⁶ она ће остати забележена већ и по томе што је на њеном челу стојао Платон Атанацковић који ће нешто касније дати најозбилнији прилог унапређењу и сређивању Библиотеке Матице српске.

И најзад „Год. 1823 наше 30 н. а римски 12 фебр. на светљи дан рожденија Милостивѣишег нашег Императора Франца I отворена э с великимъ торжествомъ Гимназіална бібіліотека Новосадска, кою су родолюбиви Сербљи, и граждани Новос. любовію къ просвѣщенію народном одушѣвлѣни основали“.⁷

Од митрополијске библиотеке што је основана од случајних и појединачних прилога, преко Текелијине личне библиотеке па преко сомборске Народне библиотеке коју су основали професори и која чини прелаз у начину оснивања библиотечких установа, јер на место индивидуалних личности, ранијих оснивача, библиотеку је сомборску створило друштво, до оснивача новосадске гимназијске библиотеке, где се по први пут јављају у области оснивања и јавних културних установа грађани, који су се претходно појавили и као оснивачи просветних установа једва је прошло двадесет година. Тих деведесет година биће довољно да грађани од тада па кроз читави XIX век остану и једини и највреднији чиниоци приликом стварања и оснивања свих Матица, читаоница, стипендијских фондова, позоришта и књижевних награда чиме је почео до тада неслућени културни покрет Срба. Грађани су и почтенародни трговци били и они људи који су године 1826 прихватили Летопис, који је као и толики други и наши листови тога времена био на издисају, и који су те године прихватајући Летопис основали и Матицу и тиме отпочели све оно што ће бити Матица.

II

„Ја бих био веома радостан кад бих могао овде показати име онога човека који је први рекао: Нека буде Библиотека! и кад бих још могао одредити време кад је речено. Али нажалост, при свеко-ликом тражењу мојему, и мојих пријатеља, нисам могао наћи ни једно ни друго“ писао је Милан Ђ. Милићевић трагајући за пореклом Народне библиотеке београдске.⁸ То исто питање поставио је себи и Димитрије Руварац трагајући за првим данима Митрополијске библиотеке у Сремским Карловцима.⁹ И док је Димитрије Руварац и они који су после њега трагали за пореклом Митрополијске библиотеке имали могућности да изналазе и изнађу време за којим су трагали, дотле се то не може рећи за оне што су улагали напоре на том послу око београдске Народне библиотеке. Није било до данас озбиљнијег трагања за пореклом Библиотеке Матице српске, а у оно мало покушаја да се утврди датум оснивања Библиотеке Матице српске узима се обично да је матичина Библиотека основана године 1838, а да је јавности стављена на употребу године 1847. Не постоји, међутим, ни једна једина могућност да се утврди да је Библиотека Матице српске утемељена године 1838. Оно што указује на активност Библиотеке и око Библиотеке те године указује само на то да је те године било речи о стварању јавне библиотеке. Година 1847 је сасвим произвољна. Раније је већ постојала уређена Библиотека са читаоницом па треба веровати да је она била и у употреби.

Време оснотка Библиотеке Матице српске не треба тражити нити у посебним одлукама Матичиних одбора нити као посебној делатности њеној. Јер још дуго година пошто Библиотека Матице српске буде већ значајни фактор у културном животу она ће делати не као посебно одељење, посебна делатност и посебна буџетирана установа него ће она живети као унутарња ствар и брига Матице српске. Сви библиотечки послови око набавке књига, око размене књига, око уређења Библиотеке све до године 1945 биће у надлежности или Управног одбора Матице српске или њеног Књижевног одељења.

Најранији помен о библиотечкој делатности, не и о Библиотеци Матице српске, налази се међу записницима (протоколима) Матице српске из године 1830. У Записнику од 14 јануара те 1830 године забележено је да је одлучено да се поклони Народном музеју у Пешти 1 до 20 части Летописа сем 2 части (ваљда је више није било, Ч. Л.), па Бој на Косову, Светислав и Милева, Касија Царица, Задиг и Писма Доситејева. Исте године, 10 марта, одлучено је да се пошаље КК Библиотеци бечкој на дар 1—21 част Летописа (без напомене о 2 части). Затим су 9 маја поклоњене Народној библиотеци у Прагу 1—21 част Летописа, и овог пута са напоменом да недостаје 2 част. И најзад преко руског посланика на двору у Бечу поклоњени су Руској академији наука комплети Летописа из година: 1826, 27, 28, 29 и 30 те све књиге што их је до тада издала Матица српска.

Нема података да су бечка, прашка и пештанска библиотека које су примиле Матичине књиге вратиле поклоном за поклон. Поклон

који је пак учињен Руској академији наука уручен је тако да он није требало да скрене пажњу руске јавности само из Академије него је имао да обухвати све оне факторе у Русији који су на неки начин могли помоћи Матицу, а помоћ у књигама је морала ићи упоредо са свим другима.

Императорска руска Академија наука није пропустила прилику да не узврати Матици на њен дар поклоном књига. У 32 числу Летописа Матице српске из године 1833 на стр. 141—145 објављено је писмо Руске академије наука од 14 јуна 1832 под, Бр. 79 где се Академија захваљује на упућеним књигама и извештава Матицу српску о упућеним књигама: „для Библиотеки заведенія“. Уз ову пошиљку властитих књига писмом се обавештава Матица да редовни члан Академије Атанасије Иванович Стојкович такође поклања Матици неколико књига. Академија је руска упутила 24 дела у 57 свезака а А. И. Стојкович је послао 5 дела у 5 свезака. Укупно је послато 29 дела у 62 свеске. Коментаришући ову пошиљку књига Летопис бележи:

„Све назначене отъ Императорске Академіѣ, као и отъ поноса и дике Сербске, милогъ намъ и славногъ Сербљина, Господина Статскогъ Совѣтника Г. Стојаковича послане Књиге све су из С. Петербурга преко Беча невредиме приспѣле. Матица Сербска јавно признати мора, да э у књигама овимъ неоцѣнимый даръ славне Россійске Академіе съ благодарностію примила“. Обавештење је завршено речима: „Књиге су те све на лепомъ папиру и особито лепы словы прекрасно печатане. Мы ћемо од времена довремена, што цѣли Лѣтописа нашегъ сходно буде, из исти Књига читателѣма нашимъ радо сообштити“.¹⁰

Захваљујући и поклону руске Академије на крају године 1832 у Матици српској је морало бити најмање 31 свеска Летописа, 3 свеске Српске пчеле и 10 књига Матичиних издања, то ће рећи било је 44 свеске властитог издања, тај број је попуњен те године са још 62 свеске руских књига што је чинило 106 свезака. Шест година после оснивања Матице она је располагала са најмање 106 свезака књига у својим полицама што се не може потценити, уз уверење да то није било све.

У писму руске Академије књиге се намењују изричито Библиотеци, што је, засад, први помен Матичине Библиотеке. Занимљиво је, међутим, да се у Летопису не помиње корист од књига за Библиотеку већ се говори о томе како ће оне бити коришћене за Летопис уколико одговарају циљевима Летописа. Ове две ствари указују на то да је Библиотека Матице српске настајала силом прилика, јер је било књига и јер су књиге биле потребне за унутрашње потребе Матице српске и Летописа. Тај почетак у стварању властите библиотеке није нимало неуобичајен у таквим установама каква је Матица српска а која у почетку није ни имала нити је могла имати претензије да буде оно што је од ње настајало и настало.

Богата обавештења из године 1830 и 1832 остала су, међутим усамљена. Низ година после године 1832 нема трагова о било каквој делатности Матице српске на плану библиотекарства. Треба ипак рећи и овде да године 1835 и 1836 Матица српска није радила. Када се томе дода још и то да не постоје ни записници од године 1835 до године 1840, и да из тих година нема ни архива, или је она веома скромна, онда и онако скромни извори изгледају још скромније.

Обнављач Матице српске из године 1836 Теодор Павловић је први јавно скренуо пажњу на Библиотеку Матице српске. Он је већ прве године излажења Србских народних новина године 1838 дне 27 августа, искористио да обележи жељу Матице српске да отвори јавну библиотеку у згради коју је те године купио и поклонио Матици њен тадањи претседник Сава Текелија с тим да у њој поред Матице српске буду смештени и питомци које је он преко Матице стипендирао. О томе Србске народне новине пишу:

„Матица е Србска т. г. 14-огъ и опет 21-огъ Ауг. под председателствомъ Гдна Кралѣв. Совѣтника Савве Тѣкѣли у присуствію овдашњи... и стран. ГГ. членова засѣданія своя држала, и у првомъ између прочегъ јавну Библиоѣку „Матице Србске“ у коју ће најпаче свакиј Славянинъ, буди кога наречія и колена славенскогъ сынъ бую, свободанъ приступ имати и књиге читати моћи“ завести опредѣлила. Но будући да хазна (касса) Матице ніе толика, да бы она сама собственимъ новцемъ такову Библиоѣку подигнути могла: зато се цео Славенскій родъ позива, и свакиј овогъ рода членъ учтиво овимъ од стране Матице умолява да бы колико ко више може, было когъ содержанія, и было на комъ му драго и страном и Славенскомъ езику, књига за Библиоѣку ову обштой ползи посвећену, поклонити и послати неотрекао се. Књиге такове некъ изволи свакъ у новокуплѣномъ за Србско Народно Заведеніе Высокород. Гдна Савве Тѣкѣли дому (Gross kreutz) предати пакъ ће од Матице и признателство о преданіемъ књигама примити, имена ће пакъ свакогъ такогъ жертвователя у Народне новине стављена бити“.¹¹

Године 1838 било је дакле речи у Матици о јавној библиотеци њеној којој је свакако морала претходити каква друга библиотека затвореног типа. Немамо, међутим, података шта је те 1838 године урађено у Матици на отварању јавне библиотеке. Србске народне новине нису ни током те нити било које следеће године доносиле имена приложника за Матичину Библиотеку. Из те године постоји ипак једна признаница за претплату на новине чиме би се могло претпоставити да је већ те године била организована и да је већ те године радила јавна Библиотека Матичина, коју, узгред буди речено, није било тешко ставити на употребу, јер број књига у Матици није могао бити велики. Признаница о којој је било речи гласи:

„Квита. Сверхъ Петнаест форинти Сребра коихъ е доле подписати за рачунъ Высокоблагородногъ Господина Савве Текелие Кралѣвскогъ-Совѣтника и про.шт. Господара Наѣма Бозда великогъ кѣпца и ѡдабраногъ Гражданина Пештанскогъ (:за пренумерацию новина:) Приміо самъ у Пешти 2-огъ янѣаріа 1838. Мих. Костич, фишкал“.¹²

То што се у Квити не помиње нити Библиотека нити Матица српска не значи да се претплата није и односила на Матицу и Библиотеку. Напротив. Не постоји ни један разлог да рачун Саве Текелије исплаћује Наум Бозда, благајник Матице српске, ако се тај рачун не односи на Матицу. Сава Текелија је у то време био претседник Матице српске а баш он је од раније имао у Араду властиту богату и добро сортирану библиотеку па је могуће да је он желео да и у Матици и свом Заводу дочара атмосферу тихог научног рада какву је он имао у властитој кући. Уз ову Текелијину жељу могла је постојати и још једна паралелна жеља, њен носилац је могао бити једино Теодор Павловић, да се око Библиотеке, и новина, и књига окупи и пештанско чланство и пештански Срби на чешће доласке у Матицу српску, после чега је он видео и веће ангажовање и чланова и српских грађана пештанских.

Међу врло оскудним документима из овог времена налази се и једно писмо које је Императорска академија наука из С. Петербурга упутила Матици српској под № 134 од 17 новембра и којим се Матица српска извештава да јој је Академија послала 1 књигу на поклон.¹³ То што је из Петрограда послата овог пута једна књига указује на то да је Руска академија наука морала већ редовно слати књиге Библиотеци Матице српске не чекајући да ти поклони буду случајни и неорганизовани; најзад ово није био никако први поклон после оног из 1832 године.

Ако ипак те године и није стављена на употребу Матичина Библиотека у данашњем смислу те речи, не значи да већ те године није у Матици радила једна скромна јавна библиотека. Јер је Матица била смештена у дому у ком су живели и студенти, први питомци Текелијанума, те је морала, и могла је радити и Матичина Библиотека у таквим условима. Библиотека је морала радити јер је било питомаца којима је књига била и те како потребна, а могла је делати јер су постојале књиге и јер је било новина којима треба додати и Србски народни лист и Србске народне новине Теодора Павловића, чија свакако није била претплата о којој је напред било речи, јер треба одбацити могућност посредовања приликом претплате за његове новине.¹⁴ Најзад свему овоме треба додати да број читалаца није могао бити велики; морао је то бити скроман број људи тако да проблем услуге није задавао посебну бригу, као што бригу нису могли задавати ни смештај нити уређење књижнице.

Нема више нигде ничег забележеног о раду Матичине Библиотеке до 1841 године.¹⁵ То и чињеница да нема сасвим одређених података о Библиотеци Матице српске у овом времену условљава да се делатност Библиотеке у овом времену издвоји и обележи као време настајања и формирања њеног. Пре 1830 године није нигде забележено чак ни то што би указивало да је у Матици српској било помена о било каквој и било којој библиотеци. Те године Матица ће послати Летопис и књиге из својих издања библиотекама које су могле трајно забележити њену делатност. Није искључено да се том приликом није мислило да се и у Матици нешто учини како би се та делатност трајније могла обележити. Тек године 1838 биће први пут речи у јавности о Матичиној библиотеци. Те године је могуће претпоставити да је Матица била претплаћена и на новине.

III

Петнаест година после стављања потписа на акт о оснивању Матице српске, године 1841, налазимо још један, последњи, податак о томе да је Матичина Библиотека делала од раније. Тај акт обележиће и почетак оне делатности Библиотеке Матице српске који неће више ни једном довести у сумњу чињеницу о постојању Библиотеке Матице српске, уз то што ће то бити и онај акт којим ће почети и редовно и до дана данашњег трајно обележавање трајања Библиотеке, најзад овим актом почеће и онај низ и интересовање за Матичину Библио-

теку било да је тај интерес изражен у непрестаним поклонима што су имали да умноже њене књижне фондове, било да то интересовање значи рад на унапређењу у организацији и уређењу те Библиотеке. Иницијатор овог акта биће, сада већ епископ будимски, Платон Атанацковић, који се овом приликом појављује и као прегалац на унапређењу Библиотеке Матице српске. О овоме је 17 августа 1841 под тачком 4 у Записнику на седници Матице српске забележено:

„Георгиј Стојковичъ по налогу нѳвогъ Высокопреосвѣщенства Господина Епкпа Будимскогъ Платона Атанацковичъ явля, да препохвальнѳй Гдинъ Епкл испунити хотеѳи, и коѳи о томе Главно Засѣданіе очекуюѳи, приликомъ овомъ 787 отадавна изявлѳну желю свою, кнѳгохранителницу Дружства овогъ умножити, кнѳга измежду кои се и многе редке и скупощне налазе, истой кнѳгохранителници Дружства овогъ вековечито покланя, предаваюѳи заѣдно и каталогъ поклонѳни кнѳга и додаваюѳи, да ће Нѳво Высокопреосвѣщенство за кратко време јошѣ неко число кнѳга поклонити“.¹⁶

Књигохранилиште у значењу установе која ће обезбедити трајнији ако не и трајни траг књигама, и то што се у Записнику говори изричито о томе да ће се оно умножити, потврђује да је Библиотека матица постојала и живела, или бар животарила и до године 1841.

IV

Прилажуѳи, и данас би то био, значајан прилог у књигама К њ и г о х р а н и т е л н и ц и Матичиној, Платон Атанацковић је очито ишао на умножавање а не на оснивање Библиотеке Матице српске, те зато вреди посебно подвуѳи овај акт и на почетку оног времена који је обележен његовим интересовањем за Матичину Библиотеку. Речено је већ да је Платон Атанацковић био један од оснивача и први библиотекар сомборске Народне библиотеке. Дода ли се овоме и то да је он, још млад човек, године 1841 поклатио Матичиној Библиотеци веома значајну библиотеку, онда се мора закључити да је тај човек улагао значајне напоре и на унапређивању библиотечке службе и библиотекарства уопште. У нашем раном библиотекарству по свему овоме Платон Атанацковић заузима посебно место. На једној страни у личности Платона Атанацковића налази се пасионирани прикупљач књига, а на другој страни то је један од првих српских посленика у организовању чувања књига. То што сомборска Народна библиотека, првенац Платона Атанацковића, није пошла путем којим је он желео да она иде условило је да он створи властиту богату библиотеку коју ће у згодном тренутку уступити Матици српској којој је поклатио и каталоге, како би и на тај начин наметнуо Библиотеци онај карактер који је желео. То да властиту библиотеку поклати баш Матици српској могла га је навести чињеница што је Матица и без неког већег залагања и улагања на организовању и уређењу властите Библиотеке имала већ такву Библиотеку која је несумњиво давала повода на закључак да су јој перспективе напретка обезбеђене и да ће његов поклон унети онај потребни дух што омогућује бржи и плоднији рад.

Године 1842 поклон Платона Атанацковића, иако недостигнут, ни тада, а ни много пута доцније по обиму, обилато је надокнађен и

надокнађиван бројем прилагача. Поклони ће од сада сваке године све више постајати значајан моменат у попуњавању књижних фондова Матичине Библиотеке, а само у данима буна и ратова они ће престајати као што је у тим данима престајао сваки јавни живот Срба. Аутори и преводиоци појавиће се као први прилагачи. Димитрије Тирол биће међу првима који ће поклонити две књиге издане његовим трудом,¹⁷ Сима Шићар је поклонио један примерак Тироловог превода (!) „Возсоединеніе Уніята с православномъ церквом у Русској Имперіи“,¹⁸ Данило Спасић из Старог Бечеја поклонио је један Коран на славенском језику.¹⁹ Платон Атанацковић је и те 1842 године међу приложницима. Он је приложио 6 рукописних диплома и једно стихотвореније у рукопису Лукијана Мушицког.²⁰

Први пут у Матици српској године 1842 књижни фондови неће се попуњавати само поклонима. „На предложеніе Высокопр. Претседателя, да бы Содружество на новоизлазећу књигу Г. Павла Ј. Шаффарика „Словенскій Народопис“ пренумерирало“, одлучено је: „Пренумерира се Содружество на 25 Екземплара на тај конац и предае се Ніовом Высокопреосвештенству пак 50 ф. Сребра“.²¹

Нешто касније, после доношења ове одлуке „Гднъ Елкпъ явля, да с Сочиненіе Г. Павла Ј. Шаффарикъ „Словенскій Народопис“ овамо приспео, и да се за пренос 6 ф. сребра платити има“. Потом је одлучено да „Два екземплара сочиненія овог има се у Бібліоѳеки Содружества задржати а проче да се прода...“²²

Година дана бриге Платона Атанацковића за Матичину Библиотеку обележена је и његовим напорима да се Библиотека доведе у такав ред како би одговарала и намени и величини. Управо та година живота Библиотеке Матице српске почела је тако што је „На предложеніе Ніовогъ Высокопр. да бы се књигохранителница Содружества која се у новіе време умножила, у ред довела“ одлучено је: „На овај конац умољава се Г. Георгій Марго, Михаилъ Костичъ (то је онај који је издао признаницу на претплату год. 1838 за новине), и Јоаннъ Субботичъ, да Књигохранителницу и књиге у ред доведу“.²³ Биће да овај колектив није урадио ништа на уређењу Библиотеке, јер нигде нема ни помена о томе шта су урадили или бар шта би требало да ураде. Крајем те исте године, иницијатива је опет морала бити Платона Атанацковића, иако се он нигде не помиње, одлучено је: „у смотрению библіоѳеке Содружества овог да ГГ. Ј. Субботићъ и С. Шићар библіоѳеку уреде и каталог књига печатаня ради што пре поднесу“.²⁴ Да ли и овај други пут Јован Суботић није имао времена или није желео да ради на уређењу Матичине Библиотеке, није сасвим јасно. Вероватније је ипак да Јован Суботић није желео да ради на уређењу библиотеке. У овом случају и није толико несрећа у томе што се Јован Суботић није прихватио посла него је штета што је једна од иницијатива, штампање Каталога Библиотеке Матице српске, морала или отићи у заборав или бити бар за дуго одложена.

Треба захвалити упорности Платона Атанацковића што је његов напор ипак дао резултате и на плану сређивања Библиотеке и на плану њене најраније јавне делатности. Ваљда је Платон Атанацковић брзо схватио да се на људе на које је у први мах рачунао у раду на уре-

ђењу Библиотеке Матице српске не може ослонити, да са њима управо мора прекинути, и да му је потребно тражити нове ослонце за остваривање планова што их је желео реализовати. У години 1842 он се ипак морао задовољити само тиме што је Библиотека Матице српске, стално богаћена и обогаћивана, постала важним чиниоцем у раду Матице српске. Да је само толико учинио, Платон Атанацковић учинио би доста.

Године 1843 није се више постављао проблем како богатити и обогатити Библиотеку Матице српске. Поклони и пренумерације остали су и даље на дневном реду и множили су се. Од претходне године наслеђена је идеја о уређењу Библиотеке која је чекала свој тренутак.

Могуће је да се Платон Атанацковић дуго надао да ће Јован Суботић прионути послу на уређењу Библиотеке, иако се врло дуго није интересовао за њено уређење. Следећи пут ће Платон Атанацковић покренути питање уређења Библиотеке Матице српске тек на седници од 15 новембра 1843. У Протоколу је о томе забележено да „Выскопр. Гдинъ Претседатель... предложи, да се за избор едног лица, кои би поред надзирањя дома Текелиног, заедно и о библіо-еки бригу водио“.²⁵ Из овога се може схватити и то да је Платон Атанацковић чекао погодан тренутак када ће изнаћи могућност да се обезбеди плаћени библиотекар, пошто је претходно већ изгубио сваку наду да ће Јован Суботић и С. Шићар било шта урадити на унапређењу и сређењу Матичине Библиотеке. Матица пак или није имала довољно средстава да плаћа једног човека који би се бринуо само о библиотеци, или пак људи око Матице српске још нису били спремни да реше питање библиотекара упошљавањем професионалног библиотекара. Обезбеђивање реда у Текелијануму је, међутим, захтевало бригу једног човека који је могао уз послове око студената радити и у Библиотеци, као и на свим пословима, и који би бар у почетку обезбедио њен несметан рад. Ту околност искористио је Платон Атанацковић када је решено да се отвори место „Надзиратеља“ Текелијанума. У сврху првог избора за надзиратеља и библиотекара биће да је био расписан конкурс, после чега је извршен избор, на којем је молилац Радовановић добио један глас, Субота Младеновић један глас, кандидати Мишковић и Давидовић остали су без и једног гласа, а изабран је Тома Теодоровић са 9 гласова.²⁶

Када је Тома Теодоровић почео да ради у Библиотеци Матице српске и у Текелијануму, нема података у архивама Матице српске. У сваком случају Тома Теодоровић је већ 1843 године био у Текелијануму, јер у записницима из те године постоје његови извештаји о питомцима. Да ли је он те године радио у Библиотеци, није могуће утврдити.

Не постоје посебне оцене у архивама Матице српске о раду Томе Теодоровића у Матичиној Библиотеци. Нема ни било каквих података о овом човеку. Оно што се може рећи о њему на основу онога што се данас да сагледати о ономе што је радио и урадио, мора се рећи да је он посао ког се примио обављао и савесно и са довољно спреме. Где је он стекао ту спрему, остаје отворено питање. Биће зато да је

избор Томе Теодоровића за библиотекара било најбоље што се дало учинити. Могуће је претпоставити да се посебно за библиотекарство не би интересовао ни Тома Теодоровић да то није био услов који је постављен за новоотворено место у Матици српској. Но као предња претпоставка могућа је и њој супротна да је нови Матичин библиотекар од раније радио, макар и као споредан посао, у некој библиотеци. Било како било, Тома Теодоровић је очито имао извесног знања из библиотекарства и оставио је значајан траг у Матичиној Библиотеци.

Није само Матичина Библиотека та која живи и дела у овом времену. Потреба и покрет за стварање библиотечких установа међу Србима постала је потребом у овом времену пуног развоја Библиотеке Матице српске. Вероватно је и Матичина Библиотека и њен брзи развитак схваћен као могућност за ново поље рада, на једној страни, а као акт који је обезбеђивао значајну могућност акције на пољу подизања културе у народу, на другој страни. Међу омладином се отуда родила идеја да се од Матичине Библиотеке начини централна установа ове врсте у Срба с ове стране Саве и Дунава. Та идеја, иако није била нова у свету неге и чувања књига и у свету ширења броја читалаца, била је и те како напредна, иако нажалост и утопистичка, у нашим условима. Пожунска омладина је конкретизовала своју идеју у том смислу. У протоколу Матичиних заседања забележено је 11 децембра 1843 године да је: „Прочитано писмо млади у Пожунском Евангелическомъ Лицеуму учећи се Србаља коимъ желю свою тамошню Библиоѳеку не само надзирањя ради, него као и собственостъ Матицы Сербской вручити намъраваю“.²⁷

Пожунска омладина ће нешто касније предложити да се за Матичиног надзиратеља те Библиотеке именује Људевит Штур, што ће бити и прихваћено. Овај напор који је био раван оном Платона Атанацковића био је или преурањен или није уродио плодом зато што није било кога да се у Матици прихвати и омогући му и живот и трајање.²⁸

Док је Матица пропустила да организује једну изванредну библиотечку службу за коју је постојала потреба и која би омогућила и боље растурање сопствених издања намењених продаји, она није пропустила прилику да уреди Библиотеку, која је у међувремену обogaћена још једним, ваљда најзначајнијим поклоном током свога постојања, библиотеком Саве Текелије. Сачуван је извештај којим је Тома Теодоровић, библиотекар, известио Матицу српску о селидби Текелијине библиотеке из Арада у Пешту, којом приликом је предложио и начин како да се она среди. Први пут од овог извештаја може се рад Матичине Библиотеке посматрати и у светлости њеног уређења и њене организације.

У извештају Томе Теодоровића своји: „Славно Књижевно „Матице Сербске Содружество. Высокопочитаема Господо. Следствиємъ мылостиваго Налога Нювогъ Высокопреосвѣщенства Господина Епископа, Предсѣдателя Књижевногъ Содружества мени покорнѣйше подписаномъ у смотренію уређиванія Библиоѳеке заоставши од Краљ. Совѣтника Савве Текелии књига датог, — Славномъ Књиже. Содружеству следујуће понизно известие имамъ,

1-во Да сам предпоменуте књиге по величини и формату своемъ лепшегъ Библиоѳеке споляашнегъ изгледа (!) ради у рафове сложио, и колико е коли-

чество и простораностъ рафова допустила, у овим на нѣкій мести само спреда, а на нѣкій и иза леѣи, (то естъ по два реда) кнѣига сместио.

2-о Различите Новине, Землѣписе, Начертаня, и друге рукописе Бібліооѣки овой принадлежеѣе на рафове одозго сложио.

3- Такоѣе сам ради лепшегъ изгледа, и заштеденя места по рафовима, у коима су найпре кнѣиге Матице Сербске по азбучномъ реду, а не по формату сложене быле, по овом као и проче кнѣиге и ове сложио, а тѣме више рафова за друге кнѣиге заштедио.

4-о Изванъ вышеречены Текелиѣны (Арадски), и Матице Сербске кнѣига, јоштъ се едно количество кнѣига у Бібліооѣки налази, кое су овде при Заведенію од покойног Кралѣв. Совѣтника Текелие заостале, и кое самъ до дальнегъ уреждения у особеномъ реду сместио.

О пописиваню кнѣига овы, коі ѣу, како добиѣмъ дальшега упутствія, започети, следующе покорно примѣтити имамъ.

а, Да ѣу сваку кнѣигу у записки по азбучномъ реду записати, при коімъ ѣе насловие кнѣиге, име Списателя, место гдѣе, и година у коіой е кнѣига печатана, изложено быти.

б, За брже сваку кнѣигу наѣи, сваке кнѣиге Насловие, и име списателя особено ѣе по азбуки записано быти, и свака ѣе кнѣига свое число добити, као и рафове по одѣлени и своіи сандука число ѣеду имати, коі ѣе све у собеным рубрикама изложено быти.

в, При овомъ пакъ не мало важномъ пописиваня дѣлу, коі ѣе више месеци траяти, нужданъ ѣе ми быти едан Помоѣник, коі ѣе ми кнѣиге додавати и после уведенія у записки, ове опетъ натрагъ у Рафу сложити, и одъ пращине лепо очистити. Тај ѣе пакъ помоѣникъ надничаръ быти морати, коі ѣе по обстоятельству времсна свакій дан три сата пре, и три после полдне самномъ заедно у Бібліооѣки радити. —

г, У колико бы Слав. Кнѣижев. Содружество желило, да се читаоница Бібліооѣке ове што пре отвори, покорно примѣтити имамъ, да се то текъ онда учинити може, кадъ едно количество кнѣига веѣ пописано буде, после коегъ само ѣеду се оне кнѣиге на читаню дати моѣи, кое су уредно у записки ставлѣне. —

д, При овой се Бібліооѣки различити Землѣписи, и образи древни списателя, као и друга знаменита начертанія налазу, коя бы по момъ слабомъ расужденію у читаоници по дувари изложити требало.

О коима далше упутствіе покорно молеѣи се особитимъ высокопочитаніемъ есам. У Пешти 24 Февруаріа 1844. Покорнейшій слуга Тома Теодоровиѣ.²⁹

По овом извештају одлучено је: „Упућује се Надзиратель да Бібліооѣку ту што скопие у редъ стави, и кнѣиге попише; надничара пакъ, да самъ погоди, когъ ѣе Содружество по ѣѣговой погодби платити“.³⁰

Пада у очи да се из овог извештаја не да закључити како ѣе библиотека бити даље организована, не види се да ли је библиотекар имао намеру да Текелијину библиотеку уклопи у веѣ постојећу Библиотеку Матице српске или је ѣегова намера била да негује две библиотеке. Не оставивши трага о овоме као ни о томе колико су урадили, Матицу српску је током 1844 године напустио Платон Атанацковиѣ а крајем те исте године умро је и Тома Теодоровиѣ, први плаћени Матичин библиотекар. Њихови наследници су могли и сасвим несвесно почети да негују две библиотеке. Кнѣиге су се почеле набављати у два примерка, по један за Матичину и по један за Текелијину библиотеку. Овакву организацију, или бар сличну овој, имају још и данас школске библиотеке, које су подељене на наставничке, као научне, и ѣачке као масовне библиотеке.

Тешко је поверовати, анализирајуѣи рад и идеје у сомборској Народној библиотеци, да је Платон Атанацковиѣ тежио оваквом облику библиотеке. Платон Атанацковиѣ је желео да створи такву библиотечку установу која је једнако могла послужити и публици, и

професорима и ђацима под условом да рад у библиотеци схвате као научни студиј. Овоме треба додати и његове амбиције за оснивање библиотеке која ће обезбедити трајну заштиту српској књизи. То што је Платон Атанацковић везивао библиотеке или за школе (Учитељска школа у Сомбору) или за школске установе (Текелијанум у Пешти) има више разлога. То је он учинио прво зато што је видео да се најбоље развијају и највише налазе разумевања оне библиотечке установе које се налазе уз запаженије школске установе (Универзитетске библиотеке на пр.); школама су библиотеке биле затим најпотребније, и најзад ђаци су могли бити и били су и најбољи пропагатори књиге и они који су били они што су бесплатно могли обављати низ послова за које није, нажалост, нигде било довољно финансиских средстава.

Не треба никако прећи ни преко претпоставке да је Платон Атанацковић могао тражити да се Текелијина библиотека сачува у целини као што је то био обичај у свим великим библиотекама којима су завештани велики фондови. Из овог става могла се касније родити Платону Атанацковићу страна идеја да се негују две библиотеке. Тома Теодоровић говори изричито да су књиге Текелијине биле смештене у рафове који су раније служили за смештај књига Матичине Библиотеке. То ће рећи да формално није постојала ни потреба нити намера да се књиге издвајају. Карактеристична је и последња примедба Томе Теодоровића која се односи на Текелијину оставину у књигама из Пеште. Могућно је да је Сава Текелија држао део књига у Пешти и за личну потребу, — могле су то бити и оне књиге које још нису биле пренете у Арад, но највероватније ће бити да је Сава Текелија и купио те књиге да би њима ударио темеље оној библиотеци која ће служити искључиво питомцима завода који је он основао. Било како му драго, Тома Теодоровић је испуњавајући жеље Платона Атанацковића, све то скупио на једно место, стварајући једну јединствену библиотеку у Матици српској; држећи то за нормално он о томе не говори посебно у извештају.

Као и о томе каква је морала бити Матичина Библиотека, Извештај Томе Теодоровића оставља трага и о његовом аутору. Речено је већ да се Тома Теодоровић морао спремати за позив на који је конкурисао. То је свакако морало бити јасно и Платону Атанацковићу који је очито имао великог утицаја приликом избора библиотекара. У Пешти је Тома Теодоровић вероватно имао прилике да види модерно уређене и добро вођене библиотечке установе које су биле намењене оним циљевима што је Матичиној Библиотеци наменио Платон Атанацковић.

Први Матичин библиотекар је сместио књиге по формату и ради лепшег изгледа и ради уштеде простора, чега није било у претходном азбучном смештају. Рукописи су изгледа најмање занимали овог човека, те их је сместио зато одозго на рафове. Сlike, које је затекао овај предузимљиви човек, имао је намеру да стави на зидове читаонице.

У тачкама а и б Извештаја у коме је предлагао будућу организацију и технику руковања и употребе Библиотеке, Тома Теодоровић говори о каталозима. Начин прављења записки (катало-

шких листића) обухватио је све оно што се и данас захтева приликом каталогизације књижних фондова. Ако је Тома Теодоровић израдио каталоге какве је предлагао, морао их је израдити добро, те би и данас такви каталози могли бити од користи.

Каталогизирајући књиге Библиотеке Матице српске, Тома Теодоровић је морао решити и решио је и проблем смештаја књига. Како се већ раније одлучио за смештај по формату, он је морао да се одлучи и о начину сигнирања књига (нумерацији књига). У недостатку специјално грађених просторија за смештај књига, он се определио за најприхватљивију, ако већ не и најбољу сигнатуру где је забележен број складишта, где је затим обележена полица и најзад број књиге по реду у полици.

Треба рећи нешто и о томе да је Тома Теодоровић затекао Матичину Библиотеку срећену тако да она није одговарала приликама, те ју је морао сређивати први Матичин плаћени библиотекар. Чињеница, да је библиотека била срећена на неки начин, од двоструке је важности. Прво то указује на још један несумњив доказ да се и раније радило у Библиотеци и да се и раније водило рачуна о уређењу и намени библиотеке (можда је то последњи пут учињено 1838 године). Азбучни смештај књига, о ком говори Тома Теодоровић у извештају, био је условљен наменом Библиотеке. Већ је речено да се од Библиотеке Матице српске хтело начинити јавна библиотека. Азбучни смештај могао је у то време корисно послужити за релативно брзо изнајужење књига без каталога у јавним библиотечким установама оног типа како се данас схватају популарне библиотеке. Смештај по азбучном реду имао је карактер какав ће касније имати смештај по струкама или смештај по десетичном систему данас у популарним библиотекама. Када је у Библиотеку Матице српске дошао Платон Атанацковић са идејом националне библиотеке научног типа било је потребно мењати начин уређења библиотеке. Стварање књигохранилишта, завода за чување књига, условило је и нов начин смештаја књига. Друга важност овог податка је у томе што он указује да се већ године 1844 осетила потреба да се и једна српска библиотечка установа уреди исто онако како су морале бити уређене научне библиотеке у свету. Више се дакле у случају Библиотеке Матице српске није радило о њеном стварању, њеној организацији, о набавци књига и другим почетничким пословима, колико се тада радило на томе да она постане основом за један сигуран и трајан рад у науци и култури народа коме је требала служити.

Не постоје никакви извештаји о томе како су и да ли су икад завршени послови на уређењу Матичине Библиотеке које је имао да обави Тома Теодоровић. Међу Матичиним рачунима из 1844 године постоји ипак један рачун који баца мало светлости на тај рад. Рачун о коме је реч односи се на помоћника библиотекара и гласи: „Квита Сврху Осам форинти у Сребру, кои самъ изъ кассе Заведенія Текелиногъ по гласу протокола Матице српске за исплату Библиотеке помоћника из руку Гдара На⁸ма Бозде исправно приміо у Пешти 30 Јунија 1844. О. Теодоровић“.³¹ Ако треба по овом закључити време када је срећена Матичина Библиотека, онда би то било већ 30 јуна

1844 године, јер већ тада није постојала потреба за помоћником који је имао да обавља теже послове. Наравно, могуће је да је 30 јуна исплаћена само месечна или каква друга рата надничару па би овај рачун само указивао да се радило на преуређењу Матичине Библиотеке.³²

Рачун за исплату помоћника несумњиво указује на то да је Наум Бозда, Матичин благајник, вршио наплате за рад обављан у корист Матице из средстава Саве Текелије. Отуда претплата за новине у години 1838 није изузетак него правило у Матичином пословању. Остаје ипак да се утврди колико је све то била жеља Саве Текелије.

Године 1844 умро је Тома Теодоровић.³³ Његовом смрћу завршен је период највећег и најбржег напретка Библиотеке Матице српске у времену њеног рада у Пешти. То што је Матицу напустио Платон Атанацковић био је губитак за Матичину Библиотеку, а смрт Томе Теодоровића значила је крај једне њене плодне делатности.

V

Не може се рећи да је смрћу Томе Теодоровића Библиотека Матице српске била осуђена на изумирање. Напротив. Једном корисно започети посао није се дао тако лако уништити. Рад у Библиотеци је настављен, али друкчије постављен него што су то хтели Тома Теодоровић и Платон Атанацковић. Измене нису биле ни тако брзе ни тако радикалне да се могла осетити и приметити личност која је стајала иза тих промена, којих у почетку уствари и нема. Нешто после смрти Томе Теодоровића писао је Вук Матици једно писмо којим позива Матицу да се претплати на 100 примерака друге књиге *Народних песама* које би потом распродала међу својим члановима. На ово Вуково писмо је закључено: „Има му се отписати да Содружество не у стану толике трошкове на тај коначњ чинити; но да се на 1 Екземпляръ за своју Библиотеку пренумерирати хоће“.³⁴ Независно од тога да ли би се из овог могло закључити да се овим хтело нашкодити Вуку, остаје да је за Матичину Библиотеку купљен само један примерак *Народних песама*. Из овог излази да Библиотека Матице српске послује као једна јединствена установа.

Већином гласова 3 фебруара 1845 године за надзиратеља Текелијанума изабран је Субота Младеновић који ће као и његов претходник бити и Матичин библиотекар.³⁵ Не постоје никакви документи ни за овог човека који би указивали на било какву његову библиотекарску спрему. Но иако Субота Младеновић није био библиотекар по струци, био је учитељ, па је могао корисно послужити Библиотеци Матице српске. Он ће бити тај који ће у данима кад се морао спасавати живот, спасти и очувати и Матичину Библиотеку.

Година 1845 за Библиотеку Матице српске биће важна и по томе што је те године први пут послао на дар књигу Библиотеци и Вук Ст. Караџић. Био је то „Вуков одговор на Утук“.³⁶

Почетак године 1846 донеће један нов податак о Библиотеци Матице српске. Извештавајући читаоце о Главном заседанију Матице српске одржаног 14 јануара, Србске народне новине пренеле су извештај секретара Матице српске Теодора Павловића, којим као да почињу нетачне, несигурне и противречне вести о Матичиној Библиотеци. У извештају је речено да је секретар „... затим изложио, да е Матица Србска библиотеку своју и заведенія која тек 5000 књига брои, у ред поставила, и да ће се ова у известне дане на опште употребленіе отворити быти“.³⁷

Овим извештајем Библиотека Текелијанума по први пут се приказује као засебна институција, издвојена из Библиотеке Матице српске. Број књига у тој новој и издвојеној библиотеци изражен у цифри од 5000 томова одговарао би броју књига још ненацетој личној библиотеци Саве Текелије. Кома припада идеја о издвајању Текелијине библиотеке остаје, као и толика друга, овде отворено питање.

Ваљда у циљу да се из Матичине Библиотеке издвоји Библиотека Текелијанума био је дат налог новом библиотекару Суботи Младеновићу да преуреди постојеће фондове, што се види из тога што је Субота Младеновић нашао за потребно да извести Матицу српску „... да е све, што е отъ стране Заведения књига везано било, већ нумерисано и у књигу (!) уведено, но иначе е то исто с Матице књигама учинѣно изузимајући текъ неколико комада кои нису уведени, и кои ће идућегъ понеделника сасвим у најболѣм реду уведене быти“.³⁸

Свега је један човек у Матици српској пре Платона Атанацковића и Томе Теодоровића могао радити на уређењу Библиотеке, само је један човек видео користи од књига у Матици српској. Тај човек био је Теодор Павловић. Новинар и практичар, Теодор Павловић се био одлучио на библиотеку популарног типа. Када је у Матицу српску дошао Платон Атанацковић он му се није ни хтео ни могао противити када је овај стварао научну библиотеку. Када је Платон Атанацковић напустио Матицу српску и када је Библиотека остала без Томе Теодоровића, онда се Теодор Павловић опет вратио својој идеји о популарној библиотеци. Њему је сада после рада Платона Атанацковића на уређењу Матичине Библиотеке морало бити јасно и то да су уз јавне популарне, потребне и јавне научне библиотеке и баш то је морало условити одлуку да се издвоји Текелијина библиотека и да се њоме настави неговање научне библиотеке, а да се са Матичиним фондом почне неговати популарна библиотека.

Да ли је Теодор Павловић у том своме раду нешто успео, може се само нагађати. У сваком случају Теодор Павловић је искористио Матичину Библиотеку и Читаоницу да њима окупи српски пештански живаљ и оне Србе који су тамо боравили само привремено. Ако је све то и било у малим размерама, оно је било довољно да тај покрет одигра не малу улогу ударајући темеље свим оним српским читаоницама које ће одиграти малу улогу у ширењу књиге, али значајну улогу у друштвеном животу Војводине. Новосадска српска читаоница морала је бити основана по узору на ову читаоницу а створили су је бивши пештански ђаци можда баш и под утицајем Теодора Павловића. И новосадска српска читаоница, као и све сличне читаонице, нису много

утицале на ширење књига и на унапређење библиотечке службе, али су оне значајно утицале на јавни живот. Баш такву улогу хтео је наметнути Библиотеци Матице српске Теодор Павловић. Ако све то и није било оригинално (много тога је морало бити код Чеха и Словака у Прагу и Братислави) и ако Теодор Павловић није успео у Пешти да створи узорну библиотеку и читаоницу у Матици српској, он је успео да преко Матичине Библиотеке рашири или бар начини животнијом ту идеју.

Године 1847 биће у Матици речи о оснивању музеја и о унапређењу Библиотеке. Одлучено је да се поново позову људи од пера да поклањају и шаљу своје књиге. Ново је овог пута то што се Матица обавезује да плати књиге онима који неће да их поклоне а одазову се позиву и пошаљу књиге Библиотеци.³⁹ Међу приложницима из те 1847 појавиће се и Његош са прилогом једне *Луче* и пет примерака *Горског вијенца*.⁴⁰

VI

Хронолошки ред коришћен је у излагању о животу и раду Матичине Библиотеке до године 1847, да би се избегли неспоразуми око времена који се приписују постанку Матичине Библиотеке. Речено је већ да је најраспрострањеније мишљење да је Библиотека Матице српске основана године 1838 а предата на употребу јавности 1847.⁴¹ Како је дошло до овог мишљења не може се утврдити. Фрањо Малин, управник Музеја Матице српске, у чијем се саставу налазила и Матичина Библиотека до пред Други светски рат, писао је да „тек почетком године 1847 почиње инвентарисање Матичине библиотеке и уређење Архиве“.⁴² Д-р Димитрије Кириловић је писао: „Од оснивања Матице српске (1826) већина српских писаца слала је своје књиге Матичином „Летопису“ на приказ. Касније, Матица је и куповала нешто књига. Тако је дошло до прилично бројне збирке књига у Матичином поседу. Али ми ипак сматрамо да је Библиотека Матице српске основана тек 1847 године, када је она постала јавна књижница. Отада њене књиге не служе само за потребе редакције „Летописа“, већ се издају свакоме ко их затражи.“⁴³ Најближи је стварном стању Васа Стајић који бележи први помен Матичине Библиотеке у 1838 години и затим сигурно преноси низ података од интереса у развоју и животу ове Матичине установе.⁴⁴ У Раду и именику из 1899 године пише да је године 1846 „14 јануара: отворена јавна библиотека“ у Матици српској а у години 1847 нема ничег што би било вредно забележити о Библиотеци у том Раду и именику који доноси преглед дотадањег рада Матице српске.⁴⁵ Када свему овоме буде додато да не постоји ни један докуменат који би омогућио одговор којим поводом и када је стигла прва књига у рафове Матичине Библиотеке и на тај начин зачала њену Библиотеку, остаје да се покуша да се анализом оних материјала којима се располаже утврди макар и приближно време постанка ове Библиотеке. То ће бити тим лакше што постоје документи који указују да је Библиотека Матице српске увек

схваћана као део опште делатности Матице српске, као узрок њеног постојања. Када је Јован Ђорђевић као секретар Матице предлагао да се за Библиотеку обезбеди сталан буџет, донета је одлука да се тај предлог не прихвати, јер је библиотека део опште Матичине активности.⁴⁶ Васа Стајић је, међутим, о Библиотеци писао истом приликом кад и о Матичином доприносу српској књижевности.

Матица српска настала је пошто је неколико частица Летописа већ угледало светло дана и стало у полице библиотечких установа. Дода ли се томе да је године 1827 Матица сем Летописа издала и књиге: Касију Царицу Милована Видаковића и Невиност, или Светислава и Милеву Стерије Поповића, а године 1828 једног Волтера (Задиг) и опет Стерију (Бој на Косову), да би се године 1829 на листи издања појавио и Доситеј и да би се издавачка делатност затим све више повећавала.⁴⁷ Да није ништа друго набављено књижни фонд Матице српске морао се стварати и богатити макар и из сопствене издавачке делатности. Све је то морало бити ипак без плана и реда, а то што књижни фонд није био велик у тим раним данима живота Матичине Библиотеке, што тај фонд није тражио посебну негу и заштиту, учинило је то да се о Библиотеци није говорило посебно на седницама и скуповима у Матици.

Величина и вредност књижних фондова нису увек мерила напретка библиотечких установа. Вредност библиотека мерила се увек, и данас се тако чини, само мерама интересовања публике за њу на једној страни, а на другој страни мера је била у могућности обезбеђења што трајнијег живота књигама уз стални напор да се утиче на општу културу и науку људи којима је намењена. У светлу овога Библиотека Матице српске прошла је низ фаза живота и рашћења.

Најранији живот Библиотеке Матице српске је оно време када је Библиотека до године 1838 живела само скупљајући књиге. Тај живот је морао почети заједно са Матицом године 1826, а условиле су је прве частице Летописа једнако тако као што су условиле и Матицу. Нема трагова о уласку књига у Матицу српску у том времену, али је Матица српска обављала и оне послове које су увек обављале искључиво библиотечке установе — година 1830 оставила је о томе довољно трага.

Друго доба у животу Библиотеке Матице српске почело је године 1838 усељавањем Матице у сопствену зграду и жељом, вероватно, тадашњег Матичиног секретара Теодора Павловића, да окупи чланство и пештанске грађане око Матице.

Године 1841 поклоном Платона Атанацковића и године 1842 када се Платон Атанацковић и лично почео интересовати Библиотеком Матице српске почеће онај период у животу и раду на уређењу Матичине Библиотеке који је обележен највећим својим напретком у богаћењу и уређењу. Тај период, који узгред буди речено дуго година затим неће бити достигнут, обележен је и радом првог плаћеног библиотекара, човека који је имао све квалитете професионалног библиотекара.

Одласком Платона Атанацковића и смрћу Томе Теодоровића Библиотека Матице српске године 1845 напушта срећно започети посао, и опет, вероватно, под утицајем секретара Теодора Павловића, који је унеколико изменио властити претходни став о библиотекама почеће нови период у животу и раду Матичине Библиотеке, који ће од тада бити обележен двоструком делатношћу. Библиотека ће од тада па до наших дана радити увек и као научна и као популарна библиотечка установа. Тај карактер ће у извесном времену бити акцензован на једну или другу делатност више, што ће зависити пре свега од људи који су се бринули о Библиотеци или су јој стајали на челу. Тај карактер очувала је Библиотека Матице српске и данас, с тим што је акценат Теодора Павловића, усмерен ка јавној популарној библиотеци, далеко потиснут у други план а дата је предност научној установи онако како је то желео још Платон Атанацковић и како је данас једино могуће радити у библиотеци оноликог богатства којим располаже Библиотека Матице српске.

ПРИМЕДБЕ

¹ Д. Руварац, Историја Арх. Митр. Патриаршке библ. у Сремским Карловцима, 1919, стр. 10; Видети и: Небојша Лазаревић; Библиотека српске патријаршије; Зборник богословског факултета II, Бгд, 1951, стр. 535—553.

² Д. Руварац, Историја Арх. Митр. Патриаршке библ., стр. 19.

³ Исто, стр. 22—23.

⁴ Никола Радојчић, Аутобиографија Петра Руњанина; Ср. Карловци, 1914, стр. 25.

⁵ Објављеније. Учредничеству послано, потписао Платон Атанацковић, Додатак к числу 33. Новина Србски, 24 април 1818, стр. 264.

⁶ Проф. Надежда Ковачевић бележи у Споменици учитељске школе у Сомбору 1778—1953, Сомбор, 1953; стр. 138: „Оснивање библиотеке сомборске Учитељске школе пада у време када је школа враћена из Сент-Андреје око 1886 године“. Година 1836 је свакако штампарска грешка и треба да стоји 1816 година, међутим библиотека је основана тек годину дана касније тј. 1817 године.

⁷ Библиотека Србске велике гимназије новосадске, ЛМС, I частица, 1824 год., стр. 46.

⁸ М. Ђ. Милићевић, Народна библиотека у Београду, Глас САН V, Бгд. 1888, стр. 26.

⁹ Д. Руварац, Историја Арх. Митр. Патриаршке библ.

¹⁰ У Смесицама — Србске пчеле за 1834 год. стр. 154—155 пренесено је писање Летописа о поклону руске Академије и додато је: „Мы, будући да смо те среће били, да лично и непосредствено... увђримо да се у њима премного не оцђннимогъ блага и красоте за књижество наше налази“. И ту се међутим очекује једино то да се оно што је од интереса за читаоце Летописа што пре прештампа па је речено: „тако исто съ правомъ и нестерпђнымъ неотложно исполненіе обђњаня у Летопису изложеноі очекивати морамо“.

¹¹ Србске народне новине, Пешта, Год. I, 1838; число 16; стр. 61.

¹² Признаница на исплаћене рачуне из године 1838, Архива М. С.

¹³ Архива М. С. 14/482, 1838.

¹⁴ Поред Павловићевих новина у Пешти су 1838 године штампане и „Србска новина или Магазин за художество, књижество и моду, издавао их је А. Арнот, па је могуће да се претплата односила или на ове или које друге мађарске или немачке новине.

15 Постоје признанице на име плаћене месечне плате током 1839 године које је потписивао Петаръ Поповићъ, С. Дияконъ, као спомоћник Манџул. и Библиоѳ. при М. С., изузетак је једино квита за месец август где је изостављено и Библиоѳ., других података о овом човеку и о раду Библиотеке те године нема, као уосталом ни следеће.

16 Записници М. С. 1841, 17 август, Тачка 4.

17 Записници М. С. 1842, Т. 18.

18 Записници М. С. 1842, Т. 68.

19 Записници М. С. 1842, Т. 106.

20 Записници М. С. 1842, Т. 162.

21 Записници М. С. 1842, Т. 16.

22 Записници М. С. 1842, Т. 67.

23 Записници М. С. 1842, Т. 46.

24 Записници М. С. 1842, Т. 153.

25 Записници М. С. 1843, Т. 158.

26 Записници М. С. 1843, Т. 159.

27 Записници М. С. 1843, Т. 190.

28 Записници М. С. 1844, Т. 89.

29 Тома Теодоровић, Извештај Матице Српске Содружеству, Архива М. С. М. 9262.

30 Записници М. С. 1844, Т. 24.

31 Признаница на исплаћен рачун из године 1844, Архива М. С.

32 Јован Ђорђевић је у 99 књ. Летописа извештавајући о Текелијином препису Душанова законика забележио: „да се у Каталогу Текелијине библиотеке не налази“. Да ли је Јован Ђорђевић пред собом имао каталог што га је начинио Тома Теодоровић тешко је утврдити. Вероватније је ипак да је Ј. Ђорђевић имао пред собом каталог када је Библиотека М. С. преуређена по жељама Теодора Павловића.

33 Записници М. С. 1844, Т. 96.

34 Записници М. С. 1844, Т. 95.

35 Записници М. С. 1845, Т. 15.

36 Записници М. С. 1845, Т. 167.

37 Записници М. С. 1846, Т. 21.

38 Акта М. С. 1846, Бр. 27/854, од 20 фебруара 1846 г.

39 Записници М. С. 1847, Т. 152.

40 Записници М. С. 1857, Т. 197.

41 Енциклопедија Југославије. Истине ради треба додати да је Урош Цонић у Станојевићевој Енциклопедији узео 1826 годину за год. оснивања и за Библиотеку М. С.

42 Ф. Малин, Музеј М. С., Годишњак М. С. 1934, стр. 23.

43 Д-р Дим. Кириловић, Библиотека Матице српске, Поводом 125-годишњице Матице српске, Културни живот, Бгд, Год. II, 1950, стр. 19.

44 Васа Стајић, Рад Матице српске на развијању књижевности, Матица српска 1826-1926, стр. 109 и даље.

45 Рад и именик М. С. 1899, стр. 5.

46 У Записницима М. С. 10/22 марта 1859 под Тачком 8 стоји: „Секретар друштва г. Јованъ Ђорђевићъ подноси под 1 Марта г. г. свое писмено извештаје о библиотеки Текелиной и Матичиной, изъ когъ се види, да станъ и едне и друге потребама садашњости више не одговара, и да з зато одъ преке нужде, да се... ове прве године сума од 300 f а сваке године по 100 f ср. обраће.“ на ово је одлучено: „И будући друштво у овом предмету по свагдашњој потреби свое библиотеке управљати, па држи да е излишно, да се при опредѣљивању потребне на ову цѣль суме садъ у почетку за какву годъ сталну суму веже“.

47 Драгиша Полужански, Библиографија издања Матице српске 1826-1949, Нови Сад, М. С., 1950.

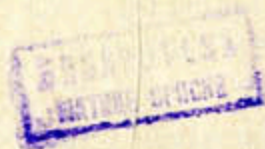
Лазар Чурчић

БИБЛИОТЕКА СЕРБСКОЙ МАТИЦЫ ДО 1847 ГОДА

Резюме

Вследствие сравнительно небольшого количества сербских библиотек, существовавших в Воеводине, что оставило следы в истории сербской библиотеки, основано было в 1826 году в Будапеште культурно-просветительное и издательское общество Сербская Матица (Матица српска). Это учреждение не ставило себе задачей собирание и сохранение книг, но все же бы пришлось приобретать таковые для потребностей Летописи и для работ над книгами, которые она издавала. Таким образом, благодаря стечению обстоятельств образовался книжный фонд который в 1832 году обогатился пожертвованием со стороны русской Академии наук в Петербурге с определенным назначением „для библиотеки заведения“. В 1838 году на заседании МС от 14 и 21 августа было решено открыть в Будапеште общественную библиотеку МС и, в связи с этим, обратились ко всем славянам с просьбой о пожертвовании книг, чтобы таким путём увеличить библиотеку которая была бы к услугам всех славян, которым нужна была книга. В 1841 году Платон Атанацковић подарил БМС 787 книг с собственным каталогом. По сведениям, которыми мы располагаем, МС впервые подписалась на одну книгу в 1842 году. Это был „Словянский Народопис“ П. Я. Шафарика. В 1843 году после смерти Саввы Текели БМС обогатилась его личной библиотекой, которая была перевезена из Арада. После того, как библиотека Текели была перевезена в Будапешт, началась организация БМС. Об этом имеются первые верные указания.

На главном заседании МС от 14 января (по ст. ст.) 1846 года было постановлено, чтобы библиотека в которой насчитывалось около 5.000 книг была приведена в порядок и чтобы в определенные дни она была открыта для общего пользования. Этим было положено начало плану Теодора Павловича секретаря МС, по переустройству БМС из „Книгохранилища“, над которым работал Тома Теодорович по указаниям Платона Атанацковича, в общественную библиотеку и читальню с ясно выраженным просветительным и национальным назначением. В следующем 1848 году, революция в Венгрии прервала выход Летописи, работу МС и её библиотеки. Между тем, такой двойственный характер: книгохранилища и просветительно-национального учреждения сохранился и после революции вплоть до наших дней.

С. 100

ЖИВОПИСЬ ВЪ ВЪЗРАЖЕНІИХЪ У СРЪДЪ СЪВРЕМЕНІИ (ОТЪ ПЕРВАГО)

Видно, что искусство живописи в наше время достигло высшей степени совершенства. Это видно из того, что живописцы теперь не только изображают предметы, но и передают их характер, настроение, даже мысли. Это искусство стало более человечным, более доступным для понимания зрителем. Живописцы теперь не боятся экспериментировать, они ищут новые пути, новые формы. Это искусство стало более разнообразным, более интересным. Живописцы теперь не только изображают красоту, но и передают боль, страдание, радость, надежду. Это искусство стало более глубоким, более значимым. Живописцы теперь не только изображают мир, но и создают его. Это искусство стало более творческим, более свободным. Живописцы теперь не только изображают природу, но и передают ее душу. Это искусство стало более поэтичным, более философским. Живописцы теперь не только изображают историю, но и передают ее смысл. Это искусство стало более осмысленным, более важным. Живописцы теперь не только изображают современность, но и передают ее дух. Это искусство стало более актуальным, более значимым. Живописцы теперь не только изображают жизнь, но и передают ее суть. Это искусство стало более истинным, более вечным.

Видно, что искусство живописи в наше время достигло высшей степени совершенства. Это видно из того, что живописцы теперь не только изображают предметы, но и передают их характер, настроение, даже мысли. Это искусство стало более человечным, более доступным для понимания зрителем. Живописцы теперь не боятся экспериментировать, они ищут новые пути, новые формы. Это искусство стало более разнообразным, более интересным. Живописцы теперь не только изображают красоту, но и передают боль, страдание, радость, надежду. Это искусство стало более глубоким, более значимым. Живописцы теперь не только изображают мир, но и создают его. Это искусство стало более творческим, более свободным. Живописцы теперь не только изображают природу, но и передают ее душу. Это искусство стало более поэтичным, более философским. Живописцы теперь не только изображают историю, но и передают ее смысл. Это искусство стало более осмысленным, более важным. Живописцы теперь не только изображают современность, но и передают ее дух. Это искусство стало более актуальным, более значимым. Живописцы теперь не только изображают жизнь, но и передают ее суть. Это искусство стало более истинным, более вечным.

Видно, что искусство живописи в наше время достигло высшей степени совершенства. Это видно из того, что живописцы теперь не только изображают предметы, но и передают их характер, настроение, даже мысли. Это искусство стало более человечным, более доступным для понимания зрителем. Живописцы теперь не боятся экспериментировать, они ищут новые пути, новые формы. Это искусство стало более разнообразным, более интересным. Живописцы теперь не только изображают красоту, но и передают боль, страдание, радость, надежду. Это искусство стало более глубоким, более значимым. Живописцы теперь не только изображают мир, но и создают его. Это искусство стало более творческим, более свободным. Живописцы теперь не только изображают природу, но и передают ее душу. Это искусство стало более поэтичным, более философским. Живописцы теперь не только изображают историю, но и передают ее смысл. Это искусство стало более осмысленным, более важным. Живописцы теперь не только изображают современность, но и передают ее дух. Это искусство стало более актуальным, более значимым. Живописцы теперь не только изображают жизнь, но и передают ее суть. Это искусство стало более истинным, более вечным.

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

III 432779

000228162

COBISS ◉